

AKTUÁLNY SPOLOČENSKÝ VÝZNAM HISTORICKO-FILOZOFICKÝCH VÝSKUMOV

JÁN BODNÁR, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

Charakteristickou črtou každého civilizovaného spoločenstva je úsilie čo najdôkladnejšie preskúmať dedičstvo minulosti, ideové, duchovné zdroje všetkých tých pohybov, zvrátov a premien, ktorými minulé generácie písali kapitoly svojich dejín na jednotlivých úsekoch života spoločnosti. Takéto úsilie je osobitne charakteristické pre socialistické spoločenstvá, integrujúce do ideálov budúcnosti duchovné hodnoty, ktoré v historických zápasoch zvyrazňovali triumf ideí pokroku, slobody, humanity nad zaostalosťou, násilím, útlakom širokých mas ľudu, ktoré stimulovali pohyb, pokrok v kultúre, vo vede, v národnom povedomí, v triednych bojoch.

Preto aj u nás od samotných počiatkov socialistických h premien, socialistickej výstavby sa kládol veľký dôraz na systematický, komplexný výskum duchovného dedičstva minulosti. Aj dnes, keď sa už na tomto úseku vykonal veľký kus práce a pýšime sa viacerými syntetickými prácami tohto druhu, pokračujú výskumné práce, stimulované záujmom celej našej spoločnosti, našej strany i početných spoločenských inštitúcií.

V čom vlastne spočíva aktuálnosť, spoločenský význam a hodnota výskumu kultúrneho, ideového dedičstva minulosti u každého národa? Konkrétne, prečo aj my sme venovali historicko-filozofickým výskumom takú pozornosť a prečo dnes pristupujeme k syntetickému spracovaniu dejín filozofického myslenia na Slovensku? Dôvodov je niekoľko. Náš národ po stáročiach národného a sociálneho útlaku nastúpil spolu s bratským českým národom v spoločnom štáte cestu budovania socialistickej spoločnosti. Spolu s krajinami socialistického tábora sa podieľa na utváraní socialistického spoločenstva ako kvalitatívne nového typu spoluzitia národov, budovaného na ideí proletárskeho, socialistického internacionalizmu. Formovanie povedomia príslušnosti k takémuto spo-

ločenstvu v žiadnom prípade nevedie cestou nivelizácie kultúrneho, ideového dedičstva. Naopak, odhaľujúc predovšetkým tie jeho stránky, v ktorých je zvyraznený zápas za sociálny, materiálny a duchovný pokrok, za práva a lepší život pracujúceho ľudu, stáva sa zdrojom hrdosťi, sebavedomia, socialistického vlastenectva, hlbšieho pochopenia miesta a úlohy pri utváraní nového, socialistického spoločenstva národov. To je *politicko-ideologický aspekt* významu dôkladného a všestranného poznania dedičstva minulosti.

V súvislosti s historicko-filozofickým výskumom významnú úlohu zohráva aj *svetonázorový aspekt*. Úlohou skúmania historicko-filozofického procesu v jeho celku i v jeho národných špecifikách totiž nie je len sprítomňovanie myšlienkových pohybov, zápasov v tom-ktorom období dejín, prezentácia smerov, prúdov, ideí, ktoré v danom období formovali duchovný život spoločnosti. Historik filozofie musí skúmať a *hodnotiť* ideové zápasy, celú zložitost' a protirečivosť a dynamiku historicko-filozofického procesu v zornom poli vlastného presvedčenia; vlastného svetonázoru. Inak povedané, náš pohľad na minulosť musí byť vedeckým, t. j. marxistickým pohľadom. Iba v ňom možno vidieť skutočnú hodnotu myšlienkového odkazu minulosti, skutočný zmysel a úlohu myšlienkových zápasov, objektívny trend ideového vývinu, jeho aktuálnosť a význam pre našu súčasnosť.

Významný je ďalej aj sám *teoretický aspekt* historicko-filozofického bádania. U nás, ako je všeobecne známe, dlho prevládal názor, podľa ktorého filozofia na Slovensku nemá v podstate nijakú tradíciu. Ťažisko všetkej duchovnej tvorby (až na ojedinelé výnimky) sa hľadalo v literatúre. Takýto postoj musel negatívne vplývať na skúmanie myšlienkového dedičstva minulosti. Bolo potrebné osvojiť si marxisticko-leninské teoreticko-metodologické východiská a kritériá výskumu a hodnotenia tohto dedičstva, aby sa aj u nás radikálne zmenili postoje v danom smere. Dnes je evidentné a potvrdili to všetky marxistické práce, venované skúmaniu dejín filozofického myslenia na Slovensku, že aj filozofia u nás má svoju tradíciu, že aj u nás prebiehal myšlienkový kvas, zložitý ideový zápas, v rámci ktorého sa uskutočňovala polarizácia progresívnych a reakčných ideí, myšlienkový vývin smerom k materializmu a idealizmu, že aj u nás skutočne vedecká filozofia — dialektický a historický materializmus zákonite nadväzujú na progresívne materialistické tendencie z myšlienkového dedičstva našej minulosti. Je síce pravda, že ideová tvorba najmä v starších obdobiach nemá podobu vyhranených filozofických koncepcií, smerov, názorov a vo väčšine prípadov nie je vyjadrovaná vo filozofických pojmoch a kategóriách, ale je transformovaná do rôznych podôb kultúrnej tvorby. V každom prípade však existuje a tvorí základ, pozadie všetkých duchovných snažení, všetkých foriem boja za kultúrnu, národnú, sociálnu emancipáciu národa. To znamená, že obraz našej minulosti, nech sa skúma ktorákoľvek jeho zložka, nebude a ani nemôže byť úplný bez analýzy historicko-

-filozofického procesu. V tom treba vidieť prednosť našej filozofie voči tým vedným disciplinám, ktoré skúmajú jednotlivé stránky dedičstva minulosti i nezastupiteľnú úlohu filozofie pri tvorbe komplexného, syntetického pohľadu na našu minulosť.

Našej filozofickej obci je známe, že myšlienka komplexnej teoretickej analýzy historicko-filozofického procesu, syntetického spracovania dejín filozofického myslenia na Slovensku nie je nová. A je príznačné, že sa zrodila a nadobudla reálne perspektívy až v podmienkach našej socialistickej výstavby, v podmienkach rozvíjania a upevňovania nášho marxistického filozofického frontu. Zvýšený záujem o historicko-filozofický výskum myšlienkového dedičstva u nás dokumentujú viaceré monografie, štúdie, články, venované jednotlivým obdobiam našich národných dejín, kolektívne práce s určitým nábehom na syntetické spracovanie historicko-filozofického materiálu, akými sú *Kapitoly z dejín slovenskej filozofie* (1957) a *Prehľad dejín filozofie na Slovensku* (1965). Osobitnú pozornosť si zaslúžia polemické diskusie, prebiehajúce sporadicky už štvrtoročie na stránkach nášho filozofického časopisu, venované hlavne metodologickým otázkam výskumu dejín filozofického myslenia na Slovensku.

Dozrel čas a domnievame sa, že aj podmienky pre kvalitatívne nový posun v práci na výskume myšlienkového dedičstva u nás. Máme na mysli syntetické spracovanie historicko-filozofického odkazu, pri ktorom sa počíta nielen so zaplnením „bielych miest“, so zhodnotením či prehodnotením celej doterajšej tvorby na tomto úseku, ale predovšetkým s komplexným zachytením, zreťazením historicko-filozofického procesu v jeho celku i v jednotlivých obdobiach našich národných dejín, a máme na mysli syntézu, v rámci ktorej ideová tvorba, filozofický text či podtext budú spájané, ilustrované a prezentované vo vnútorných dialektických kontextoch so základnými a najvýznamnejšími produktami či prejavmi činnosti aktivity nášho ľudu na jednotlivých úsekoch života v dávnejšej i nedávnej minulosti.

Nepodceňujeme náročnosť takejto práce, a preto sa znova a znova vraciame k zjednocovaniu, ujasňovaniu predovšetkým metodologickej problematiky spojenej s výskumom dejín filozofického myslenia u nás, so základnými požiadavkami marxistického historicko-filozofického myslenia. Svedčí o tom aj toto číslo časopisu *Filozofia*, v ktorom sú zhrnuté diskusné príspevky, venované metodologickým otázkam výskumu jednotlivých etáp myšlienkového vývinu u nás, prednesené na vedeckom seminári v Smoleniciach v dňoch 19. — 20. novembra 1981. Je naším želaním, aby im naša odborná verejnosť venovala pozornosť, zaujala k nim stanovisko, a tak nám pomohla v úsilí dopracovať sa k optimálnemu variantu. A je aj naším želaním získať ďalších spolupracovníkov pre takú rozsiahlu a zložitú prácu. Odporúčame znova si prezrieť projekt syntetických dejín, uverejnený v záverečnej časti príspevku: *Metodologické otázky výskumu dejín filozofického myslenia na Slovensku*, uverejnenom v ča-

sopise Filozofia 1981 č. 6, s. 714—717 a zamyslieť sa nad možnosťou prispieť k spracovaniu niektorej kapitoly. V každom prípade chceme dosiahnuť, aby práca na takom náročnom a spoločensky i vedecky významnom diele sa stala záležitosťou všetkých našich historikov filozofie i ďalších pracovníkov v oblasti marxisticko-leninskej filozofie.